

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СТРУКТУРНА ОДИНИЦЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ

Питання професійної ідентичності на сучасному етапі розвитку світу набуває все більшої поширеності у психолого-педагогічних дослідженнях, як теоретичних, так і зорієнтованих на перспективу практичного застосування. Практичне значення такого вивчення полягає в тому, що структурографічний дискурс уможливорює емпіричне розуміння становлення професійної ідентичності як одиниці особистісної психосоціальної ідентичності. Структурування компонентів професійної ідентичності сприяє розробленню стратегій її формування. Адже саме питання формування особистісної ідентичності професіонала можна позиціонувати як найважливіше – в контексті як теоретичних, так і практичних психолого-педагогічних розробок. Актуальність дослідження феномену професійної ідентичності також зумовлена значущістю всебічного вивчення феномену в контексті прикладної психології та в педагогічній царині. Перспективи застосування розробок питання професійної ідентичності досить широкі: практична психологія, психологічне консультування, тренінги професійного удосконалення для працівників освітньої сфери та психологів, лайф-коучинг, програми реалізації особистісної ідентичності тощо.

Порушення питання професійної ідентичності відкриває багато нових можливостей вивчення психології професійної діяльності з акцентом на змісті особистісного компонента. Взвзявши до уваги ключові психологічні ознаки професійної ідентичності фахівців, зокрема і майбутніх, на етапі навчання та становлення, а також на етапі профорієнтації випускників середніх загальноосвітніх закладів, на першопочатках формування професійної ідентичності кадрів психолого-педагогічної сфери можна посприяти більш ефективному її становленню.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що питання взаємозв'язку емоційного інтелекту та професійної ідентичності – нове та достатньо мало досліджене. У дослідженнях останнього часу вчені почали активно пов'язувати феномен емоційного інтелекту з професіоналізмом, професійними успіхами особистості, відтак, на нашу думку, доцільно розглянути кореляцію емоційного інтелекту та професійної ідентичності.

Термін «ідентичність» запропонував у своїх працях Е. Еріксон. Актуальність вивчення особистісної ідентичності підкреслювали зарубіжні та вітчизняні вчені: Н. Антонова, П. Берке, Т. Бондаренко, М. Боришевський, П. Гнатенко, І. Гофман, М. Заковоротна, Ч. Х. Кулі, Н. Лебедєва, В. Малахов, В. Павленко, О. Павлова, В. Хесле, Л. Шнейдер, В. Ядов та ін. Вивчати професійну ідентичність почали зарубіжні вчені Д. С'юпер, Дж. Голланд, Ф. Вондрачек, Д. Блуштейн та ін. Дослідники країн СНД звернулись до питання професійної ідентичності в кінці 90-х рр. ХХ ст.: Т. Буякас, О. Іванова, Н. Іванова, Є. Климов, С. Миронова, Ю. Поваренков, О. Рікель, Л. Шнейдер та ін.

Метою статті є дослідження співвідношення між емоційним інтелектом та професійною ідентичністю працівників психолого-педагогічної сфери. Метою нашого дослідження є вивчити кореляцію понять «професійна ідентичність» та «емоційний інтелект» у теоретичних працях зарубіжних учених, вчених України та країн СНД. Згідно з окресленою метою нами було поставлено такі завдання: розглянути зміст понять «емоційний інтелект», існуючі концепції цього феномену, окреслити місце емоційного інтелекту в структурі професійної ідентичності, проаналізувати теоретичні підстави можливостей впливу рівня емоційного інтелекту фахівця на зміст його професійної ідентичності.

До формування поняття емоційного інтелекту підходили зарубіжні вчені Р. Торндайк (досліджував соціальний інтелект), Д. Векслер (окреслив інтелектуальні та не інтелектуальні компоненти – афективні, особистісні та соціальні чинники), Г. Гарднер (запропонував ідею

множинного інтелекту й описав внутрішньо особистісні та міжособистісні інтелекти). Термін «емоційний інтелект» увійшов до наукового обігу на початку 90-х рр. ХХ ст. завдяки працям американських дослідників П. Селовея та Дж. Майєра і означав здатність людини усвідомлювати і визнавати власні почуття і почуття інших, здібність управляти своїми емоціями і емоціями інших людей [25]. Увівши в обіг цей термін, таким чином вони означили ступінь розвитку певного набору особистісних характеристик, зокрема – чотирьох навичок. Отже, структура емоційного інтелекту мала такий вигляд: точність оцінювання та вираження емоцій; застосування емоцій у мисленнєвій діяльності; розуміння емоцій та керування емоціями [22]. Концепції емоційного інтелекту розробляли також зарубіжні вчені: Р. Бар-Он, Д. Гоулмен, Д. Карузо, Е. МакКі, М. Ке де Врі, С. Хейн, Р. Купер, Р. Бояціс, А. Саваф, С. Дж. Стейн, та ін. Найбільше досліджень присвятив емоційному інтелектові Д. Гоулмен. Вчений наголошував, що особистісна ефективність не такою мірою залежить від інтелекту, – IQ, натомість набагато більшою мірою узалежнена вона від уміння керувати власними емоціями – EQ. За концепцією Д. Гоулмена, до структури емоційного інтелекту входять сім показників здібностей особистості: самоусвідомлення, самомотивація, стійкість до фрустрації, контроль за імпульсами, регуляція настрою, емпатія, оптимізм. Життєвий успіх, на думку вченого, прямо залежить від рівня EQ, а ефективність професійної діяльності керівника на 80% залежить від його рівня емоційного інтелекту [6; 7; 8]. На думку Д. Гоулмена, EQ необхідний для самомотивування, керування власними емоціями, і у взаєминах з іншими також. Згідно з Д. Гоуменом, до показників EQ належать: розвинена самосвідомість, уміння контролювати себе, вміння мотивувати себе, впевненість у собі, емпатія, соціальна гнучкість [8]. Всі вчені одностайні в тому, що емоційний інтелект – різновид соціального, однак сам термін містить у собі наголос на ключовому значенні ролі емоцій у соціальній комунікації.

Важливими для людей, що працюють у психолого-педагогічній сфері Д. Гоулмен вважав такі компоненти емоційного інтелекту як знання своїх емоцій, керування своїми емоціями, мотивація для самого себе, розпізнавання емоцій інших людей, підтримання взаємовідносин [8, с. 76–77]. Вчений наголошує на необхідності підвищення емоційної грамотності особистості ще у шкільному віці, й описує проведений експеримент, у форматі якого вчителям було запропоновано викладати школярам курс підвищення емоційного інтелекту. «У школах Нью-Гейвена, коли вчителі вперше довідалися, що їх навчатимуть викладанню нових курсів емоційної грамотності, 31% заявили, що візьмуться за це з великим небажанням. Через рік викладання на таких курсах понад 90% учителів зізналися, що задоволені ними й хочуть викладати й далі» [8, с. 432]. Слід зауважити, що, на відміну від П. Селовея та Дж. Майєра, які вважали емоційний інтелект властивістю стабільною та незмінною, Д. Гоулмен наполягав на тому, що розвивати EQ – можливо й навіть необхідно для досягнення життєвого успіху.

Д. Маккліланд наводить дані дослідження стосовно впливу емоційного інтелекту на ефективність професійної діяльності працівників різних царин. В описаному дослідженні розглядалися факти, отримані в процесі вивчення співвідношення емоційного інтелекту та продуктивності роботи працівників певних західних компаній. Зокрема, наведено дані, що відібрані компанією L'Oréal за допомогою EQ-тестування менеджери з продажу за показниками суттєво перевищують обсяги продажів своїх колег, відібрані за іншими системами тестування. Також наводиться ілюстративний приклад: у проєкті Pepsi C° керівники, що їх було відібрано за рівнем емоційної компетентності, характеризуються більшою на 10% продуктивністю праці, нижчою плинністю кадрів (на 87%), а також високими показниками окупності інвестицій [26].

В Україні та в країнах СНД дослідники також приділяють увагу вивченню емоційного інтелекту, зокрема – А. Альошина, І. Андрєєва, Т. Березовська, Г. Березюк, Л. Вольнова, О. Гура, С. Дерев'янка, В. Зарицька, Н. Коврига, В. Козлов, М. Манойлова, Г. Мануйлов,

В. Моргун, Т. Манянина, О. Новак, Е. Носенко, В. Романова, В. Стрельников, Д. Ушаков, М. Фетискін, О. Філатова, І. Філіппова, С. Шабанов, С. Шара. Розглянемо детальніше трактування поняття емоційного інтелекту українськими вченими та вченими країн СНД, а також спробуємо віднайти його місце в структурі професійної ідентичності.

Дослідники різних напрямів професійної психолого-педагогічної діяльності все частіше наголошують на необхідності розвитку емоційного інтелекту в процесі підготовки до професійної діяльності. І. Андрєєва наголошує на творчому компоненті професійної діяльності особистості, що спонукає прагнути особистісного самовдосконалення, передумовами якого, у свою чергу, є здатність до інноваційної діяльності, для формування якої суттєву роль відіграє емоційний інтелект. Дослідниця у своїх працях доводить очевидність необхідності розвитку емоційного інтелекту студентів як майбутніх успішних професіоналів. Вчена підкреслює, що розвиток емоційного інтелекту формує емоційну компетентність професіонала, яка зумовлена вираженою потребою в емоційному добробуті й включає розвиток здатності до емпатії, вміння диференціювати власні емоції та емоції інших людей, самоконтролю та самомотивації [1, с. 195]. На думку дослідниці, розвиток емоційної компетентності та емоційного інтелекту постають необхідними умовами психологічного здоров'я особистості загалом та зокрема – її ефективності у міжособистісній взаємодії та професійній діяльності [2, с. 149]. І. Андрєєва довела, що емоційна компетентність педагога має ключове значення для успішності його професійної діяльності [4].

Г. Гарскова стверджує, що емоції відображають ставлення людини до себе і до різних життєвих царин, а інтелект слугує для розуміння цього ставлення. Емоції можуть бути об'єктом інтелектуальних операцій, які здійснюються у формі вербалізації емоцій на підставі їх диференціації. Відтак, за Г. Гарсковою, емоційний інтелект – здатність розуміти відношення особистості, виявлені емоційно, а також керувати емоційною сферою на підставі інтелектуального аналізу та синтезу. Емоційний інтелект відображає внутрішній світ особистості та його зв'язки з поведінкою особистості та взаємодією з реальністю. Необхідною умовою емоційного інтелекту є розуміння емоцій суб'єктом, а кінцевим продуктом EQ – прийняття рішення на основі відображення і осмислення емоцій, які є диференційованою оцінкою подій, у яких наявний особистісний зміст [14].

О. Гура, визначаючи характерні особливості професійної діяльності та розвитку викладача вищого навчального закладу, звертається до аналізу психолого-педагогічної компетентності. Інакше кажучи – емоційного інтелекту. Вчений пропонує власну схему психолого-педагогічної компетентності викладача. Основою дослідження психолого-педагогічної компетентності педагога О. Гура вважає саме його професійну діяльність [9].

Ю. Давидова встановила, що емоційний інтелект – це стійка інтегральна категорія в структурі інтелектуальної та емоційно-вольової сфери людини, до функцій якої належить забезпечення успішності діяльності особистості, а також процесів її внутрішньоособистісної та міжособистісної взаємодії. До ключових ознак емоційного інтелекту дослідниця віднесла: усвідомлення власних почуттів, емоційну поінформованість, емпатію, самомотивацію, здатність ідентифікувати емоції інших людей, яка розгалужується на два напрямки: розуміння емоцій та емоційну саморегуляцію. Головні функції емоційного інтелекту вчена вбачає в забезпеченні успішності діяльності людини, зокрема і професійної [10].

Досліджуючи необхідність розвитку емоційного інтелекту в процесі фахової підготовки спеціалістів, В. Зарицька зазначає: «Суттєве значення має емоційний інтелект у розвитку професійної самосвідомості студентів, яка завжди є результатом емоційних переживань в єдності з самопізнанням у професійній діяльності, що і забезпечує певний рівень їх професіоналізму. Необхідність розвитку емоційного інтелекту обумовлена і тим, що у фахівця

мусить бути добре розвинена здатність до рефлексії, як результату здатності розуміти власні емоції та емоції інших, що дає можливість об'єктивно оцінювати себе та інших в процесі професійної діяльності, виявляти внутрішньо особистісні та міжособистісні суперечності, шукати шляхи їх усунення, вибудовувати концепції професійного розвитку та стратегії її реалізації. Високорозвинений емоційний інтелект фахівця є основою розв'язання конфліктних ситуацій у процесі професійної діяльності, що виникають через наявність проблем, пов'язаних з виконанням професійно важливих завдань та особливостями взаємостосунків» [12].

Н. Коврига обґрунтовує стресозахисну та адаптивну функції емоційного інтелекту як складової внутрішнього світу особистості, що відповідає найвищому рівню функціонування суб'єкта життєдіяльності, провідна ознака якого – внутрішня мотивація емоційного реагування. Згідно з даними проведеного вченою дослідження, інтегрованим відображенням внутрішніх детермінант емоційного інтелекту у свідомості людини є почуття психологічного благополуччя як форма фіксування позитивного ставлення індивіда до себе як суб'єкта життєдіяльності. До специфічних форм належить самооцінка, а також вибір стратегій реагування в проблемних ситуаціях спілкування [15]. Також учена формулює шкалу рівнів сформованості емоційного інтелекту особистості, спираючись на яку, можна провести паралель між рівнем емоційного інтелекту та адекватністю самооцінки, самосвідомості та рівнем сформованості та адекватності професійної ідентичності.

М. Манойлова наголошує на необхідності розвитку емоційного інтелекту для успішної професійної діяльності педагогів. Вчена доводить прямий взаємозв'язок між продуктивністю педагога та рівнем його емоційного інтелекту. Емоційний інтелект опосередковує рівень продуктивності діяльності та особистісний розвиток учителя. Проведені експерименти дали змогу вченій зробити висновок про те, що педагоги з високим рівнем продуктивності відзначаються високим рівнем емоційного інтелекту [17; 18].

Обґрунтовуючи значимість емоційного інтелекту в контексті особистісної та професійної компетентності, І. Філіппова наголошує: «Якщо в ХХ столітті в дипломатії, управлінні та бізнесі важливим був логічний інтелект, то в ХХІ столітті, коли процес глобалізації охопив усі сфери життя, актуальним є емоційний інтелект і пов'язані з ним форми практичного і творчого інтелекту» [21]. Вчена доходить висновку: «Емоційний інтелект є головною складовою у досягненні максимального відчуття щастя та успішної самореалізації» [21]. Провівши експеримент і дослідивши взаємозв'язок рівня емоційного інтелекту та особистісної ефективності, вчена наголошує: «Низький емоційний інтелект призводить до незадоволення життям, що виражається у самотності, страху, фрустрації, почутті вини, спустошенні, депресії, нестабільності, агресії, залежності, злості» [21].

Професійну ідентичність працівників психолого-педагогічної сфери вивчали Н. Антонова, А. Борисюк, І. Іванова, Н. Іванова, Г. Логінова, Т. Міщенко, О. Муравйова, Т. Пашукова, Н. Пов'якель, У. Родигіна, А. Тиль. Українські вчені та вчені країн СНД підходять до аналізу професійної ідентичності через призму самосвідомості. Проблемною точкою визначення поняття професійної ідентичності є те, що професія як семантична основа становлення власне професійної ідентичності позбавлена первинних ознак диференціації – як, наприклад, стать у випадку гендерної ідентичності, етнос – у разі етнічної. Людині як соціальній істоті необхідно належати до певного мікросоціуму, колективу, спільноти людей, прийняття її якими передбачає прийняття індивідом їхніх цілей, цінностей, норм поведінки. Механізм ідентифікації як постійно діючого компоненту об'єктивного визначення людини, його індивідуального існування в суспільстві формується саме у процесі вибору професійної спрямованості. Результатом цього процесу є формування професійної ідентичності, базованої на прийнятті або відторгненні в процесі ідентифікації певних правил та норм поведінки й комунікації. Вище згадана здатність

особистості до ідентифікації й вияву ідентичності є дуже важливим чинником розвитку людини зокрема і суспільства загалом.

Л. Шнейдер дає такі визначення професійній ідентичності: «категорія, яка належить до усвідомлення своєї приналежності до певної професії та певної професійної спільноти» [23, с. 113]. Визначення, дане дослідницею поняттю «ідентичність», напряду пов'язує феномени професійної ідентичності та емоційного інтелекту ланкою самосвідомості/самоусвідомлення: «Ідентичність – це психічний компонент самосвідомості, що формується й існує у світі людини». Вчена також доводить, що професійна ідентичність забезпечує людині цілісність, а результати праці фахівця суттєво залежать від того, наскільки позитивною є його самооцінка [23]. Професійна ідентичність є проявом особистісного самовизначення людини, проте розвивається тільки за умови існування певної професійної спільноти. Дослідження Л. Шнейдер дають нам підставу стверджувати, що оскільки обов'язковою умовою формування професійної ідентичності є необхідність функціонування у певній спільноті, підтримання ефективної міжособистісної комунікації, виводять на перший план здібності, що формують собою структуру емоційного інтелекту. Це зокрема емпатія, вміння керувати власними та чужими емоціями, вміння впливати на емоції інших, широка палітра здібностей соціально-комунікативної спрямованості, які формують соціальну компетентність особистості: соціальні навички, усвідомлення соціальних взаємодій (описані Д. Гоулманом), здатність до перцептивно-інтерпретативного розпізнавання емоцій у міжособистісному контексті (описані Дж. Майером, П. Салоеєм, Д. Карузо). Для формування професійної ідентичності особистості необхідний розвиток емоційного інтелекту й зокрема здібностей, пов'язаних з обробкою соціальної інформації, які сприяють успішності міжособистісної взаємодії.

Отже, ми розглянули трактування емоційного інтелекту та професійної ідентичності різними вченими (зарубіжними, українськими, а також дослідниками країн СНД), зробили спробу окреслити місце емоційного інтелекту в структурі феномену професійної ідентичності. Проаналізувавши праці зарубіжних та вітчизняних учених, присвячених питанням емоційного інтелекту та професійної ідентичності, можна зробити висновок, що вплив рівня емоційного інтелекту фахівця на зміст його професійної ідентичності є досить суттєвий. Спираючись на проаналізовані праці, доходимо висновку про взаємозалежність сформованості професійної ідентичності та особистісної самоефективності, вираженням якої є рівень емоційного інтелекту особистості. Без достатнього рівня розвитку здібностей, що входять до структури емоційного інтелекту, професійна ідентичність не може бути повною.

В структурі професійної ідентичності працівника психолого-педагогічної сфери, яка належить до системи взаємодії «людина–людина», ключовими є комунікативні здібності фахівця. Зокрема, І. Іванова вказує на такі: комунікативний контроль та коефіцієнт емоційного інтелекту як концептуальні комунікативні здібності, взявши за основу розроблену нею структуру співвідношення типу професійної ідентичності та стану емоційно-вольових процесів особистості студентів-психологів [13]. У психолого-педагогічній діяльності надзвичайно важливе значення мають уміння фахівця успішно комунікувати з іншими людьми. Що вищий рівень емоційного інтелекту фахівця, то вища його емоційна та соціальна компетентність, а відтак і вищий рівень фахової компетентності та професійної ідентичності. Для розуміння власної соціальної ідентичності, і професійної ідентичності як її структурної одиниці, особистості потрібно адекватне самоусвідомлення. Розуміння себе та людей довкола – визначальні навички в системі діяльності «людина–людина».

З методів розвитку емоційного інтелекту та формування стабільної позитивної професійної ідентичності можуть бути рекомендовані групові та індивідуальні тренінги, коучинг, консультування, навчальні програми на спецкурси в середніх загальноосвітніх закладах та

вишах, а також родинне виховання. Хороший приклад для наслідування – впровадження дисципліни «Теорія емоційного інтелекту» на факультеті психології Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.

Питання взаємозв'язку емоційного інтелекту та формування професійної ідентичності особистості заслуговує подальшого глибокого та детального вивчення. Зокрема перспективними є такі питання: порівняльний аналіз структур емоційного інтелекту та професійної ідентичності на матеріалі теоретичних профільних досліджень, співвідношення типів емоційного інтелекту з типами професійної ідентичності. В подальших розробках теми рекомендовано застосовувати опитування респондентів, розробляти й проводити наукові експерименти, урізноманітнювати методики дослідження.

Література

1. Андреева И. Н. Взаимосвязь социальной компетентности и эмоционального интеллекта у подростков / И.Н. Андреева // Женщина. Образование. Демократия : Материалы 5-й международной междисциплинарной научно-практической конференции, 6 – 7 ноября 2002 г., г. Минск. – Минск, 2003. – С. 194 – 196 с.
2. Андреева И. Н. Гендерные различия в сфере эмоционального интеллекта / И. Н. Андреева // Женщина. Образование. Демократия : Материалы 5-й международной междисциплинарной научно-практической конференции, 19–20 декабря 2003 г. – Минск, 2004. – С. 147–149.
3. Андреева И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта // Вопросы психологии. – 2007. – № 5. – С. 57-65.
4. Андреева И. Н. Развитие эмоциональной компетентности педагогов // Психология образования сегодня: теория и практика: Материалы Междунар. научно-практ. конф. – Минск, 2003.– С. 166–168.
5. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості / Психологічні студії Львівського ун-ту. – Львів, 2005. – С. 20–23.
6. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Владимир: ВКТ, 2009. – 478 с..
7. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 75с.
8. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект на работе / Дениэл Гоулман; пер. с англ. А.П.Исаевой. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Владимир: ВКТ, 2010. – 476 с.
9. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : Монографія / О. І. Гура. – Запоріжжя : ГУ „ЗІДМУ”. – 2006. – 332 с.
10. Давыдова Ю. В. Эмоциональный интеллект: существенные признаки, структура и особенности проявления в подростковом возрасте: дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологи»/ Ю. В. Давыдова. – М., 2011. – 204 с.
11. Дерев'янку С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища : Автореф. дис. ... канд. психол. наук / С. П. Дерев'янку. – Київ, 2009. – 20 с.
12. Зарицька В. В. Емоційний інтелект: необхідність розвитку в процесі фахової підготовки [Електронний ресурс] / В. В. Зарицька // Веб-кафедра менеджменту освіти та психології. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/zaricka.pdf

13. *Іванова І. Ф.* Професійна ідентичність студентів-практичних психологів: особливості формування. [Електронний ресурс] / І. Ф. Іванова // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського: Збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки»/ за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. – Т. 2. – Вип. 8. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. – 376 с.– Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/psykh/2012_8/24.pdf
14. *Ильин Е. П.* Эмоции и чувства. – СПб: Питер, 2002. – 752 с.
15. *Коврига Н. В.* Стресозахисна та адаптивна функції емоційного інтелекту: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2003. – 20 с.
16. *Куценко Я. М.* Емоційний інтелект: проблеми діагностики [Електронний ресурс] / Я. М. Куценко // Проблеми сучасної психології / Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – 2011. – Випуск 14. – С. 417–426. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2011_14/417-426.pdf
17. *Манойлова М. А.* Акмеологическое развитие эмоционального интеллекта у студентов педагогических вузов // Акмеология. Науч.-практ. журнал. М.: Издательский дом ЭКО, 2003. №3. С. 40–41.
18. *Манойлова М. А.* Структура основных компонентов эмоционального интеллекта педагогов // Психологические основы обучения и педагогической деятельности: Матер. 6 межвуз. конф. СПб.: СПб ГАФК им. П. Ф. Лесгафта, 2003. – Вых. 4. – С. 41–45.
19. *Носенко Е. Л.* Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: [Монографія] / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига. – К.: Вища школа, 2003. – 126 с.
20. *Романова В. С.* Необхідність та достатність методик емпіричного дослідження емоційного інтелекту / В. С. Романова // Актуальні проблеми психології: [зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Том VII. Екологічна психологія. Випуск 27]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 439–361.
21. *Філіппова І. Ю.* Емоційний інтелект як засіб успішної самореалізації [Електронний ресурс] / І. Ю. Філіппова // Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=72&c=1686>
22. *Шабанов С., Алешина А.* Ничего личного – только бизнес. Эмоциональный интеллект для достижения успеха. – СПб.: Питер, 2012. – 336 с.
23. *Шнейдер Л. Б.* Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг. М.: Изд-во Московского психолого-социального института, 2004. – 600 с.
24. *Шнейдер Л. Б.* Профессиональная идентичность: Монография. – М.: МОСУ, 2001 г. 272 с.
25. *Salovey P., Mayer J. D.* Emotional intelligence // *Imagination, Cognition and Personality*. 9. 1990. P.185–211.
26. *McClelland D.* Identifying competencies with behavioural event interviews. *Psychological Science*. – 1998. – №9(5). – p. 331–340.

Статья посвящена рассмотрению теоретических основ формирования профессиональной идентичности и эмоционального интеллекта у специалистов психолого-педагогической сферы. В рамках изучения структуры феномена профессиональной идентичности предложено исследовать такой ее элемент как эмоциональный интеллект (EQ).

Показана необхідність розробки тренінгов і учебных програм для работников психолого-педагогической сфери с учетом значимости эмоционального интеллекта как важного структурного элемента адекватного и эффективного формирования профессиональной идентичности. Очерчены рекомендуемые направления дальнейших исследований взаимосвязи феноменов.

Article is dedicated to the theoretical principles of the formation of professional identity and emotional intelligence specialists psychological and educational realm. Within the study of the structure of the phenomenon of professional identity prompted her to explore this element as emotional intelligence (EQ).

The necessity of the development of training and educational programs for the psychological and educational spheres considering the importance of emotional intelligence as an important structural element of an adequate and effective formation of professional identity. Outlines the recommended directions for further research relationship phenomena.

Статтю подано до друку 01.11.2012.

©2012 р.

Н. Ф. Благодир (м. Київ)

СТАН РОЗВИТКУ САМОСТАВЛЕННЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО МЕХАНІЗМУ САМОРОЗУМІННЯ МАЙБУТЬОГО ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми. В сучасному науковому знанні недостатньо уваги приділено дослідженню процесу саморозуміння та його психологічних механізмів.

В найбільш загальному вигляді саморозуміння можна визначити як процес і результат спостереження й пояснення людиною своїх думок і почуттів, мотивів поведінки, уміння виявляти смисл вчинків, здатність відповідати на причинні запитання стосовно свого характеру, світогляду, а також ставлення до себе і до інших людей [2].

В психологічній літературі існує декілька поглядів щодо виокремлення психологічних механізмів, за допомогою яких здійснюється процес саморозуміння.

Так, вчені що В. Деймон і Д. Харт впізнавання себе, самосвідомість, рефлексії, самовизначення, самопізнання визначають як механізми, які порівнюються з формуванням будь-яких понять за Л.С. Виготським та Ж.Піаже та ін. [10].

Б.В. Кайгородов [4] виділяє механізми саморозуміння, які співставні з механізмами розвитку особистості:

- самоприйняття;
- ідентифікація: ідентифікація себе з іншими, ідентифікація себе з собою, порівняння;
- диференціація;
- інтеграція;
- рефлексія – розуміння себе через оцінки, ставлення інших, через розкриття своїх можливостей та здібностей;
- самоствавлення - розуміння себе з позиції – «подобається – не подобається»;
- стереотипізація;
- класифікація.

Так як не існує чіткого виокремлення провідних механізмів саморозуміння нами були виділені основні механізми, за допомогою яких здійснюється процес саморозуміння – самоідентифікація, самоствавлення та рефлексія.